

Universiteit
Leiden

The Netherlands

1922: Nederlander aan het roer van de Chinese revolutie

Steen, B.S. van der; Heerma Voss, L. van; Bouras, N.; Hart, M. 't;
Heijden, M. van der; Lucassen, L.

Citation

Steen, B. S. van der. (2022). 1922: Nederlander aan het roer van de Chinese revolutie. In L. van Heerma Voss, N. Bouras, M. 't Hart, M. van der Heijden, & L. Lucassen (Eds.), *Nog meer geschiedenis van Nederland* (pp. 479-484). Amsterdam: Ambo-Anthos. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4093690>

Version: Publisher's Version

License: [Licensed under Article 25fa Copyright Act/Law \(Amendment Taverne\)](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4093690>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

1922

Nederlander aan het roer van de Chinese revolutie

Niet in Nederland, maar in Shanghai staat het enige standbeeld van de Nederlandse revolutionair Henk Sneevliet. Sneevliet is in Nederland bijna volledig vergeten, maar in China wereldberoemd. Hij was aanwezig bij het oprichtingscongres van de Communistische Partij van China (CPC) en had grote invloed op de ontwikkeling van de partij.

Sneevliet stond niet alleen aan de basis van de Chinese Communistische Partij, maar ook aan die van Indonesië en van Nederland. Hij was bij uitstek een globe-trottende revolutionair die, in de woorden van Bertolt Brecht, vaker van land wisselde dan van schoenen. Toch moet het verhaal van Sneevliet niet gezien worden als dat van een Nederlander die invloed had op het buitenland. Sneevliet had grote invloed op het buitenlandbeleid van de Sovjet-Unie en de Chinese Communistische Partij, maar ontwikkelingen in China hadden weer invloed op de CPC en het Russische regime – en dus op Sneevliet. Zijn leven toont bij uitstek hoe internationale ontwikkelingen met elkaar zijn vervlochten en elkaar beïnvloeden.

Wie was deze Nederlander van bescheiden komaf, die in de jaren twintig een sleutelrol speelde in de ontwikkeling van de jonge CPC en contact onderhield met revolutionairen als Lenin, Trotski, Stalin en Mao? Wat dreef hem in zijn revolutionaire werk? Hoe beïnvloedde hij de politiek in Rusland en China, en wat voor invloed had die politiek op hem? Door Sneevliets activiteit te volgen, krijgen we een beter inzicht in de dynamiek en de internationale vervlechtingen van het revolutionaire communisme in de eerste helft van de twintigste eeuw.

Van Den Bosch naar Petrograd

‘Gij zijt hier een rotte appel in de mand,’ zei de schooldirecteur eens tegen Henk Sneevliet (1888-1942). Sneevliet kon weliswaar goed leren, maar hij had een opstandig karakter en was niet gelovig. Dat maakte hem direct tot een buitenstaander in het katholieke Den Bosch, waar hij opgroeide als zoon van een arm arbeidersgezin. Alleen door een beurs van de plaatselijke vrijmetselaarsloge had hij zijn opleiding kunnen vervolgen aan de hbs, waarna hij in dienst trad van de spoorwegen. Daar begon zijn politieke carrière, die nauw verbonden raakte met internationale ontwikkelingen.

Sneevliet werd actief in de sociaaldemocratische beweging, die toen internationaal opgang maakte. Hij werd niet alleen gekozen tot gemeenteraadslid in Zwolle, maar ook tot voorzitter van de transportarbeidersbond. Door zijn sociale vaardigheden, zijn organisatievermogen en charisma werd hij een van de coming men van de nieuwe beweging, totdat de internationale havenstaking van 1911 zijn politieke carrière knakte. In Amsterdam wilde Sneevliet ook de niet-georganiseerde stakers steunen, maar de vakbond was er tegen. In het daaropvolgende conflict verloor Sneevliet zijn positie in de vakbeweging en de partij, en ook buiten de beweging kon hij als radicaalsocialist geen werk vinden.

Net als vele anderen die in Nederland geen perspectief meer hadden, vertrok hij naar Nederlands-Indië, waar hij in korte tijd een omvangrijke socialistische onafhankelijkheidsbeweging opbouwde. Het aantal socialisten in Indonesië was aanvankelijk klein, maar door actief te worden in de nationalistische Sarekat Islam, die twee miljoen leden telde, lukte het om een steeds groter links blok te vormen. Toen dat blok ook nog eens enthousiast reageerde op de revolutie die in 1917 in Rusland was uitgebroken, besloten de koloniale autoriteiten in te grijpen. Sneevliet werd het land uit gezet, terwijl de achterblijvers de eerste communistische partij van Azië oprichtten: de Partai Komunis Indonesia.

Na zijn uitzetting reisde Sneevliet af naar het centrum van de nieuwe revolutionaire beweging: de Sovjet-Unie. Hij ontmoette Lenin en Trotski en bezocht het congres van Komintern, het door de Sovjet-Unie geleide verbond van communistische partijen. Met zijn Indische ervaring maakte hij grote indruk. In een toespraak zei Sneevliet dat ‘Moskou en Petrograd een nieuw mekka voor het Oosten vormen’. Het congres wees Sneevliet aan om als vertegenwoordiger van de Komintern de vorming van de communistische beweging in Azië aan te voeren.

Koude ontvangst

In juli 1921 kwam Sneevliet aan in Shanghai. De ontvangst was allesbehalve warm. De dertien Chinezen die op 21 juli de CPC oprichtten, vertegenwoordig-

den in totaal 53 leden en waren fel gebrand op hun zelfstandigheid. Ze waren weliswaar geïnspireerd door de Russische Revolutie, maar wilden zich niet de les laten lezen. Tijdens een van de eerste vergaderingen stommelde een zogenaamd dronken man (in werkelijkheid een politieagent) plots de zaal binnen, verontschuldigde zich en vertrok weer. Sneevliet reageerde direct, stelde voor om de vergadering te schorsen en via verschillende wegen het gebouw te verlaten. Niet veel later viel de politie binnen in een lege zaal.

Sal Santen, schrijver, revolutionair en schoonzoon van Sneevliet, stelde in een terugblik dat Sneevliet de Chinezen had beschermd tegen arrestatie, maar de historicus Jonathan Spence is sceptischer. Volgens Spence hadden de Chinezen direct een hekel aan Sneevliet, die ze bazig en doctrinair vonden. Het feit dat Sneevliet met een tolk moest werken, hielp natuurlijk niet. De Chinezen gebruikten de politie-inval vervolgens als excuus om Sneevliet, die als witte man te veel opviel in Shanghai, op afstand te houden. De rest van het congres hielden zij zonder hem. Op basis van de beschikbare bronnen kan niet vastgesteld worden welke van deze twee interpretaties juist is.

Wat we wel weten, is dat Sneevliet op zijn beurt ook niet erg onder de indruk was van de Chinese communisten. Hij vond hen sektarisch en naar binnen gericht en was van mening dat het eigenlijk te vroeg was om een partij op te richten met zo weinig leden. Hij meende dat een bescheidener begin met een 'propagandistische groep veel beter geweest zou zijn'. Sneevliet besloot zich uitgebreid te oriënteren op de situatie in China.

Toen Sneevliet aankwam in Shanghai, was China verscheurd door krijgsheren en buitenlandse agressie. In 1911 was de keizer afgezet door Sun Yat-Sen, een nationalist die het land wilde moderniseren. De coup slaagde, maar vervolgens lukte het niet om het land bij elkaar te houden. De formele regering in Beijing was machteloos en in de kustgebieden claimden koloniale landen als Groot-Brittannië en Frankrijk territoria, compleet met eigen politie en rechtspraak. In de rest van het land grepen lokale krijgsheren de macht. Hoe moest men zich tegenover hen verhouden?

Sneevliet had snel door dat Sun Yat-Sen, die een gebied beheerste in het zuiden van China, van alle lokale leiders en krijgsheren de meeste steun had onder de Chinese bevolking. Bovendien leidde Sun een moderne massapartij, de Kwo Min Tang, die banden had met de arbeidersbeweging. In december 1921 bezocht Sneevliet eerst Sun en vervolgens de zuidelijke stad Guangzhou, waar zojuist een grote zeeliedenstaking was uitgebroken. Terwijl de Kwo Min Tang massale steun verleende, kon de kleine groep lokale communisten maar weinig klaarspelen. Nadat de staking was gewonnen, concludeerde Sneevliet dat samenwerking de enige manier was om het isolement van de communisten te doorbreken. Net als eerder in Indonesië stelde Sneevliet voor dat de communisten zouden werken binnen de veel grotere Kwo Min Tang.

Sneevliet moest zowel Sun als de Komintern en de Chinese communisten

overtuigen van zijn plan. Opnieuw bleek hoezeer ontwikkelingen met elkaar vervlochten waren. Sun voelde aanvankelijk weinig voor samenwerking met de CPC en de Sovjet-Unie, tot hij door een afvallige generaal verdreven werd. Nu had hij alle hulp nodig die hij kon krijgen. Moskou wilde aanvankelijk samenwerken met de noordelijke krijgsheer Wu Pei-Fu, die een groter gebied beheerste en bereid leek de Sovjet-Unie te erkennen. De Komintern liet zich echter door Sneevliet overtuigen toen bleek dat Wu onbetrouwbaar was. Daarbij hechtten de Russen meer waarde aan de groei van de CPC nu de revolutie in Europa definitief was mislukt. De Chinese communisten ten slotte gingen overstag nadat Wu met geweld een spoorwegstaking had neergeslagen, waarbij veel communisten waren omgekomen. Samenwerking met Sun bood de mogelijkheid om in relatieve veiligheid de partij op te bouwen.

De Kwo Min Tang en de CPC besloten in 1924 om een Verenigd Front te vormen en samen de strijd aan te binden tegen lokale krijgsheren en buitenlandse agressie. Het ging om een verstandshuwelijk, met als eerste doel de vereniging en onafhankelijkheid van China. De architect van dit nieuwe initiatief was Henk Sneevliet, maar hij was inmiddels vertrokken. Sneevliet had gemerkt dat er in Moskou een strijd was ontstaan tussen twee stromingen: de een gericht op de Russische belangen en de andere gericht op revolutie. Na de dood van Lenin kwam de nadruk steeds meer te liggen op het eerste. Als vertegenwoordiger van het Sovjetregime in China werd de internationale revolutionair Sneevliet vervan-

Op 29 november 2017 opent een lokale official een grote Sneevliet-tentoonstelling in het Nong Jiang Suo Institute Museum in de havenstad Guangzhou, in het Westen vroeger bekend als Kanton.

gen door een Russische apparatsjik. In 1924 keerde Sneevliet definitief terug naar Nederland.

Moskou of Mekka?

Niet alleen communisten werkten op internationale schaal met elkaar samen, hun tegenstanders deden dat ook. Al vóór zijn vertrek naar Shanghai werd Sneevliet in de gaten gehouden door verschillende geheime diensten en politiediensten, waaronder de Nederlandse, Franse en Britse. Ze schaduwden hem, doorzochten zijn woningen en wisselden informatie uit over zijn doen en laten. Die grote interesse betekende overigens niet dat men altijd ter zake kundig was. Sneevliet schreef deels in code aan vrienden en noemde Moskou altijd Mekka. In mei 1922 besloot men de vertegenwoordiger van Nederland in Djeddah op de hoogte te brengen, want: 'Mekka schijnt thans een centrum te zijn voor Bolsjewistische propagandisten.' Pas een maand later begrepen de autoriteiten dat Mekka in overdrachtelijke betekenis gebruikt werd voor Moskou. Iets later, nadat Sneevliet in stilte uit Shanghai was vertrokken voor een reis naar Guangzhou, leidde dat tot kortstondige paniek bij de autoriteiten. Er vonden namelijk stakingen plaats in Hongkong, Shantou en Guangzhou en er was een protestactie aan de gang in Xiamen. Deze steden lagen honderden kilometers van elkaar vandaan, maar desondanks vermoedden autoriteiten telkens dat Sneevliet er de hand in had. Nog in 1927, toen Sneevliet al drie jaar in Nederland verbleef, leidde een staking in Shanghai tot de vraag of 'Sneevliet of eenige andere Hollandse opruier te Shanghai vertoeft'.

Sneevliet was slechts drie jaar actief in China, tussen 1921 en 1923. Ondanks zijn korte verblijf had Sneevliets werk in China grote gevolgen, zowel voor China als voor de Sovjet-Unie en Nederland. In China leidde samenwerking tot succes voor de Kwo Min Tang, die steeds meer gebied veroverde, en de CPC, die steeds meer leden en invloed verwierf. Dat laatste leidde echter tot spanningen en in 1927 besloot de Kwo Min Tang met geweld een einde te maken aan het pact. Ze pleegde een coup waarbij duizenden communisten werden vermoord. Onder leiding van Mao trokken de communisten zich terug op het platteland. Pas in 1949 zouden ze de Kwo Min Tang verslaan en een eigen dictatuur vestigen.

Het Chinese bloedbad werd vervolgens een factor in het conflict tussen Trotski en Stalin, die na Lenins dood beiden streefden naar het leiderschap over de Sovjet-Unie. Trotski gaf Stalin de schuld van het bloedbad, maar de laatste had zich stevig genesteld in de partij. Trotski werd verbannen en later vermoord. De strijd tussen Trotski en Stalin leidde op zijn beurt weer tot verdeeldheid onder de communisten in Nederland. Bij zijn terugkeer werd Sneevliet door vroegere partijgenoten uitgemaakt voor 'trotskist' en 'verrader van de revolutie'.

Met een kleine groep medestanders vormde Sneevliet zijn eigen partij. Zijn

kameraden geloofden in hem vanwege zijn internationale staat van dienst. Sal Santen beschreef de indruk die Sneevliet op hem maakte: 'Sneevliet was zoveel ouder. Hij had zelfs Lenin gekend. En Rosa Luxemburg.' De schrijver Jef Last trok een tijd met Sneevliet op en herinnerde zich: 'Met hem kwamen de taifoens van de Pacific binnen, de zandstormen over de Gobi, de regenbrengende passat, de uitbarstingen der Indonesische vulkanen. [...] Het "arbeiders aller landen verenigt U!" was bij hem vlees en bloed geworden.'

Sneevliet kon China nooit meer loslaten. Hij bleef vanuit Nederland protesten tegen de Sovjetpolitiek in China. En hij bleef betrokken bij internationale socialistische politiek. Toen in 1936 in Spanje een revolutie uitbrak, ging hij erheen. En toen in Parijs door Trotski een nieuwe internationale werd opgericht, was Sneevliet erbij. Tijdens de bezetting ondersteunde hij de Februaristaking en riep hij Wehrmachtsoldaten met Duitstalige pamfletten op om zich tegen Hitler te keren. In februari 1942 werd hij door de nazi-Duitse bezetter gevangengenomen en een maand later gefusilleerd.

In Shanghai staat een standbeeld van Sneevliet. Het is gemaakt van was. Op de plek waar de CPC is opgericht staat een museum voor de geschiedenis van de CPC, met daarin een opstelling van beelden die de oprichting van de partij verbeeldt. Tegenover Mao aan tafel zit... Sneevliet.

Bart van der Steen

Verder lezen

M. Perthus, *Henk Sneevliet. Revolutionair-Socialist in Europa en Azië* (Nijmegen 1976).

T. Saich, *The Origins of the First United Front in China: The Role of Sneevliet (alias Maring)* (Leiden 1991).

F. Tichelman, *Henk Sneevliet. Een politieke biografie* (Amsterdam 1974).

Zie ook

1873, 1904, 1932, 1954, 2012